

A U R A

TIDSKRIFT FÖR AKADEMISKA STUDIER AV NYRELIGIOSITET

Den andrafierade nyandligheten: Konstruktion av nyandlighet i svenska läromedel

Helena Marcusson

Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet, Vol. 1 (2009), 104–117.
doi: <https://doi.org/10.31265/aura.457>

De första tio årgångarna, utgivna mellan 2009 och 2018, av *Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet* (ISSN: 2000-4419) publicerades ursprungligen i tryckt format. Från och med volym 11 (2020), har tidskriften omarbetats till en diamond open access-tidskrift, och har bytt namn till *Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet* (ISSN: 2703-8122). Samtliga artiklar, redaktionella texter och bokrecensioner från volymerna 1–10 publiceras nu online med open access (Creative Commons BY-SA 4.0 licence) med tillstånd från författarna.

For the first ten volumes, published between 2009 and 2018, *Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet* (ISSN: 2000-4419) was exclusively available in printed form. Starting with volume 11 (2020), the journal is re-envisioned as a diamond open access journal and will be renamed *Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet* (ISSN: 2703-8122). All articles, editorials, and reviews from volumes 1–10 are published online in open access form (Creative Commons BY-SA 4.0 licence) with the permission of the author(s).

Den andrafierade nyandligheten: Konstruktion av nyandlighet i svenska läromedel

Helena Marcusson

Inledning

Jag vill i den här artikeln¹ undersöka hur gymnasiala läromedel för Religion A framställer den så kallade nyandligheten. Medan det finns en del kritiska analyser av hur världsreligionerna framställs i läromedel (se till exempel Härenstam 1993 eller Hellsten 2009) finns det väldigt lite forskning om hur nya livsåskådningar och religioner som finns i periferin av den svenska majoritetsreligionen framställs. I en artikel i *Religion och Livsfrågor* (2009) hävdar Peter Åkerbäck från Stockholms universitet att framställningen av de nya religiösa rörelserna i gymnasiets kursböcker präglas av fördomsfullhet, missuppfattningar och förlegade synsätt, samt att värdeomdömen inte alls problematiseras, och ger några exempel på det. Samtidigt saknas en mer helhetlig och systematisk analys av vad som egentligen skrivs i läromedlen om nyandlighet och vilken bild av denna som konstrueras och förmedlas.

För den här artikeln har åtta gymnasiala läroböcker som jag kommit i kontakt med under mina praktikperioder som blivande lärare valts, och en kvalitativ textanalys av dessa texter och vad de

¹ Artikeln är baserad på Marcusson, Helena (2007) "Den nyandlige 'Andre'. En studie kring hur gymnasiala läromedel i religion framställer nyandlighet i relation till andrafiering." Examensuppsats inom Lärarprogrammet, Religionsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

skriver om nyandlighet har gjorts.² Resultatet presenteras i korthet nedan, efter en diskussion av skolans styrdokuments krav liksom av begreppen ”nyandlighet” och ”andrafiering”.

Styrdokumentens krav på dagens religionsundervisning och läromedel

I de gymnasiala kursplanerna för religionsämnet betonas vikten av att eleven ska utveckla en förståelse både för sin egen och andras livsåskådningar. Två av uppnåendemålen i kursplanen för Religionskunskap A, som alla gymnasieelever läser, lyder som följer: ”Eleven ska kunna beskriva och förstå hur religion och livsåskådning tar sig uttryck i människors sätt att handla och tänka” och ”Eleven skall kunna reflektera över andra människors olika sätt att tänka om liv, tro och etik”.³ Som märkbart är sätter uppnåendemålen fokus på förmågan att genom kunskap och reflektion kunna leva sig in i andra människors upplevelse- och handlingsvärld.

När lärare lägger upp undervisningen handlar det främst om att arbeta med eleverna utifrån strävandemålen som finns uttryckta i kursplanerna. I Religionskunskap A betonas vikten av att sätta sig in i livsåskådningar på ett grundligt sätt. Det står att eleven bör ”utveckla sin förståelse för hur religion och livsåskådning tar sig uttryck i människors sätt att tänka, skapa och handla” samt ”utvecklar sina insikter i

² Böckerna som valts ut är: Alm, Göran (2002) *Religionskunskap för gymnasiet kurs A*; Bergström, Per, Bengt Tollstadius och Ingemar Öberg (red.) (2006) *Mittpunkt Religionskunskap I*; Björlin, Ola (2003) *Människor och tron*; Elm, Sten och Birgitta Thulin (2001) *Religion A och B 2000*; Eriksson, Leif och Malin Mattsson (2004) *Söka svar*; Giannini, Annika, Carl E. Olivestam och Håkan Thorsén (2005) *Religionskunskap A – om livsfrågor, religion och etik*; Ring, Börje (2000) *Religion och sånt* samt Ring, Börje (2001) *Religion och sammanhang*.

³ Se *Kursplan och ämnesbeskrivning för religionskunskap A för gymnasiet*. Hämtat från <http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&car=0708&infotyp=8&skolform=21&id=RE&extraId=.www.skolverket.se> (alla Internetsidor som denna artikel hänvisar till kontrollerades senast den 1/1 2009 och var då aktiva).

kristendomens och andra världsreligioners och livsåskådningars huvudtankar, värderingar, traditioner, uttrycksformer och urkunder.”⁴ Återigen återfinns tanken om att eleven i sitt arbete med religionskursen ska sträva efter större vidsynthet och förståelse gentemot både bekanta och främmande livsåskådningar och religioner. Om dessa mål ska kunna uppnås ställer det förstås höga krav på skolan och de verktyg som lärare har att arbeta med.

Trots att lärare nuförtiden arbetar med olika media och även gör mycket arbetsmaterial på egen hand, är skriftliga läromedel fortfarande mycket utbrett i skolvärlden. Naturligtvis är läroböcker i många fall väldigt bra undervisande redskap, men vissa ämnens läromedel håller en betydligt lägre kvalitet än andra. Tyvärr kommer nedanstående redovisning att påvisa några ytterst problematiska tendenser i de undersökta läromedlen för Religionskunskap A.

Viktigt att poängtera gällande läromedel är att Statens institut för läromedelsgranskning (SIL) lades ner 1992 i samband med att Skolverket inrättades. I Skolverkets regi minskade granskningen för att sedan gradvis bli obefintlig.⁵ I praktiken innebär detta att vem som helst som har lust att skriva ett läromedel kan göra det. Detta innebär att ett stort ansvar vilar på läromedelsförfattarna. Det gör det också viktigt att kritisk granskning på andra nivåer och från andra instanser sätts in som motvikt till ett fritt inflöde av pedagogisk litteratur. Läromedelsgranskning som forskningsämne för pedagoger är därför mycket viktigt, i synnerhet för att skapa en medvetenhet hos allmänheten om på vilket sätt ett läromedel kan styra både lärarens och elevens förståelse av ett fenomen. Varje lärobok påvisar en konstruerad världsbild som det är viktigt att förhålla sig kritisk till, och detta blir ännu viktigare när det gäller ett så komplext ämne som religionskunskap.

⁴ *Ibid.*

⁵ Se *Motion 1992/93:Ub433 Läromedelsgranskning*. Hämtat från http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=410&dok_id=GG02Ub433.

Nyandlighet och andrafiering

Med begreppet nyandlighet eller nyreligiositet⁶ menar jag i det här sammanhanget nya⁷ strömningar inom religion och livsåskådning, vilket kan handla om allt från etablerade nya religioner till mer flytande new age-tankar. Var gränserna går för nytt och gammalt vad gäller religion är svårt att säga. Just själva avgränsningen för begreppet är heller inte det viktigaste i detta sammanhang, och kommer här inte att utvecklas. Det väsentliga är att nyandlighet är ett brett begrepp. Liselotte Frisk (1998:11) poängterar att det är viktigt att se begreppet som en paraplybeteckning för många fenomen som inte behöver ha särskilt mycket gemensamt.

Nyandlighet har under många år med jämna mellanrum figurerat i media. Ofta handlar det då om så kallade "sekt", ett problematiskt begrepp i religionsvetenskapliga kretsar.⁸ I media har funnits uppseendeväckande rubriker som "Sekten skulle ta mina barn"⁹ eller "Veronica var fast i sektens klor"¹⁰ och liknande historier berättade av människor som lämnat nya religiösa rörelser. För många människor har nyandlighet därmed blivit liktydigt med dessa skräckberättelser, vilket lett till en enkelspårig debatt som ofta har byggt på fördomar, rädsla och missförstånd i kombination med bristande källkritik. Därmed inte menat att nyandlighet liksom övrig religion inte kan te sig destruktivt. Men det viktiga är att inte generalisera kring något slag

⁶ Termerna används här synonymt utan någon fördjupad diskussion om eventuella skillnader och avgränsningar.

⁷ Vad som är nytt kan förstås diskuteras. Vanligtvis brukar nyreligiositeten härledas tillbaka till mitten av 1900-talet då många nya rörelser uppstod. Men det finns nyreligiösa strömningar som har betydligt äldre rötter än så, men som ändå kategoriseras in under benämningen. För en diskussion se till exempel Frisk 1998.

⁸ För en vidare diskussion om sektbegreppet, se till exempel Frisk 1998.

⁹ Annie Hellström, "Sekten skulle ta mina barn", *Expressen*, 27 maj 2008. Hämtat från <http://www.expressen.se/nyheter/1.1176084/sekten-skulle-ta-mina-barn>.

¹⁰ Dan Östberg, "Veronica var fast i sektens klor", *Aftonbladet*, 13 augusti 2008. Hämtat från <http://www.aftonbladet.se/wendela/article3090855.ab>.

av religion på ett oreflekterat sätt. Tyvärr har dock den allmänna tendensen under senare år blivit att nyandlighet i stort sett blivit dragen över en och samma kam och att forskare och andra experter på religion fått ett beklagligt litet utrymme i debatten.

Vad blir då konsekvensen av en onyanserad debatt vars partiska kunskapskonstruktioner sprids i samhället? Jag vill hävda att vad gäller nyandlighet så har en av följderna blivit en så kallad andrafiering av den nyreligiösa människan.

Begreppet andrafiering har länge främst varit sammankopplat med rasism och främlingsfientlighet (de los Reyes & Kamali 2005). Men man behöver sällan gå så långt som till en annan kultur för att hitta exempel på kulturelitism och förfrämligande av människor. Det räcker att gå till en subkultur som inom majoritetssamhället förhåller sig annorlunda i sin betraktelse av tillvaron.

Masoud Kamali har använt sig av teorin kring andrafiering i flera statliga utredningar han deltagit i. I en utredning som handlar om andrafierande praxis i skolan poängterar han det problematiska med att andrafiering framträder i skolböcker (Kamali 2006:47-101). Kamali och en medarbetare vid en av de statliga utredningarna förklarar andrafiering på följande sätt:

Den existerande kunskapen om 'verkligheten' och om dess beskaffenhet eller ett *a priori* kunskapssystem har en historia samt är en del i produktionen av, och reproduceras av föreställningen om, ett 'vi' och ett 'dem' med olika egenskaper. Med andra ord, detta *a priori* kunskapssystem är också en del av reproduktionen av maktförhållandena och sociala relationer i ett givet samhälle. Denna kunskap reproduceras bland annat genom utbildningssystemet och skapar och återskapar bilder, föreställningar och stereotyper om 'oss' och 'de andra'. [...] Med andra ord, det finns en ömsesidig relation mellan utbildningssystemet och samhället i övrigt när det gäller vidmakthållandet av diskriminerande föreställningar om 'de andra'. (Kamali & Sawyer 2006:11-12)

Andrafiering handlar alltså om att kunskap och makt är tätt sammankopplade begrepp som genererar ett vi och dem-tänkande och skapar kategorier av normalitet kontra anormalitet:

'Den Andre' är en grupp mot vilken den egna gruppen speglar sig. Genom att utmåla en annan etnisk, religiös eller politisk grupp så som fula, ointelligenta eller t.o.m. farliga stärks den egna gruppen. I reseskildringar låts ofta Den Andre representera 'vilden', 'araben', 'hedningen' och så vidare. Ofta handlar det om förnedrande beskrivningar i syfte att framhäva sin egen excellens. Genom att ta sig rätten att konstruera 'Den Andre' kan även konstruktionen av 'självet' eller 'vi' ske, och på så sätt även den egna identiteten och de kulturella gränserna för vad man är och inte är. (Tell 2006:11)

"Den andre" konstrueras inom de flesta diskurser och det är ett lätt-applikerat begrepp när det gäller religion. De flesta fenomen i vårt samhälle styrs av dikotomier och vad som uppfattas som norm kontra avsteg från normen. Majoritetssamhället skapar ett gemensamt tanke-kollektiv där exkludering och inkludering utgör essensen.

Nedan ska vi se på några olika strategier för nyandlighetens andrifiering som framträder i de läromedel som ingår i analysen.

Nyandlighetens konstruerade särart kontra den etablerade religionens normativitet

Genomgående i läromedlen beskrivs nyandlighet som något väsensskilt från mer etablerade religionsbildningar såsom till exempel världsreligionerna. I kurslitteraturen beskrivs nyandligheten hela tiden i relation till traditionella sätt att tänka kring religion. Oftast är det kristendomen som får agera norm. Inledningsvis citeras ett avsnitt som signalerar att nyandlighet är något speciellt som har märkliga utövare. Alm (2002:119-120) skriver:

Men det är nästan mer intressant att helt sekulariserade människor kan uppleva en religiös omvändelse, eller åtminstone kan uppleva ett spirande religiöst intresse. Man brukar använda ordet *nyandlighet* för denna trevande tro bland människor utan tidigare religiös anknytning. Deras stora problem är var de kan få svar på de frågor de funderar på.

Citatet väcker många frågor. Varför ses nyandlighet som mer trevande än annan tro och varför måste nyandliga människor ha kommit ur tidigare icke-religiösa miljöer? Det kan också ifrågasättas varför nyand-

liga människor skulle fundera över livsfrågor på något annat sätt än vad majoriteten av människor gör, oavsett religionstillhörighet, och varför dessa funderingar skulle utgöra ett problem för dem.

Vidare skriver Bergström, Tollstadius & Öberg (2006:116): "Eftersom New Age inte kan definieras som ett system eller en religion kan den inte beskrivas i termer av antal medlemmar eller identifieras med lärosatser." Ett annat citat från Elm & Thulin (2001:162) som är en beskrivning av Jehovas Vittnen lyder följande: "Man firar inte jul, påsk eller födelsedagar. Sådana högtider menar man är hedniska, det vill säga inte kristna." Båda citaten visar en tendens att förklara något genom vad det inte är snarare än vad det är och genom det ge intrycket av att det som förklaras innehåller något slags bristfällighet. Även följande citat av kapitelrubriker från Ring (2001:274-275) har samma tendens: "Finns det någon New Age-bibel?" samt "Är New Age en religion?". Det framgår med all önskvärd tydlighet att nyandligheten beskrivs som något udda i relation till den kristna normen. Det handlar alltså om vad vissa omnämner som kristocentrism, det vill säga tendensen att kategorisera världen utifrån kristendomen som norm. Denna tendens i läromedel kan säkert ha olika anledningar. En kan vara att man väljer det mest bekanta och utgår från det för att kunna klargöra det obekanta. Men problemet med detta blir att man tappar särarten i det nya man försöker beskriva. Det bästa skulle vara att skildra nya eller annorlunda religiösa företeelser utifrån sina egna kriterier och inte utifrån några slags kristet präglade "universal-kriterier" om hur religion tänks vara. Om kursplanernas mål ska kunna efterlevas vad gäller förståelse av olika religioner och livs-åskådningar på djupet är det naturligtvis en nödvändighet att dessa beskrivs med utgångspunkt från sig själva. För som Rothstein (1997:30) skriver:

Om dagens religioner och religiösa rörelser var ett nytt fenomen i sig, så skulle ett ifrågasättande vara befogat, men så är icke fallet. Om vi vill undersöka dem och förstå dem, måste vår utgångspunkt vara religionens inneboende förmåga till förändring och förnyelse, och människans förmåga att skapa nya religioner –

religionens dynamik. Religionen existerar inte i sig självt. Den existerar som ett element i kulturen som helhet.

Konstruktionen av en svartvit bild genom förenkling och generalisering

Religion är komplexa företeelser, oavsett vilken religion det handlar om, och det är viktigt att också detta kommer fram i läromedel. Naturligtvis kan utrymmesbrist vara ett skäl som kan leda till alltför kortfattade och förenklade redogörelser för vissa religionsbildningar. Att kortfattat skildra något mycket komplext är svårt och blir lätt missvisande. Ofta får man intrycket av att läromedelsförfattarna medvetet försöker konstruera en svartvit världsbild när det gäller att presentera alternativa religionsformer för eleverna. Karlsen (1998:6) anser att nya religiösa rörelser överlag brukar drabbas av generalisering. Många har en tendens att se dessa rörelser som något slags homogen grupp, när det istället handlar om många olika strömningar med olika kulturella och ideologiska bakgrunder.

De mest problematiska skildringarna har visat sig handla om att kortfattat försöka skriva om satanismen. Till exempel fokuserar Bergström et al. (2006:119f) uteslutande på de kriminella dåd som vissa satanister har utfört och som uppmärksammats i media. Det kan jämföras med om det i en beskrivning av shiaislam endast skulle fokuseras på självmordsbombare eller att det i en beskrivning av kristendomen skulle fokuseras på radikala anhängare i USA och deras aktiva antiabortkampanj som tagit sig våldsamma och kriminella uttryck. Följande rader står att läsa om satanisterna: "Genom att välta gravstenar, förstöra i kyrkor och hålla blodsritualer får man genomslag i massmedierna. [...] Satanisterna vill göra allt tvärt emot som den kristna kyrkan gör. Därför vänder man upp och ned på korset, skändar kyrkor och hyllar egoismen." (Bergström et al. 2006:119) Genom att använda pronomet "man" generaliserar författarna grovt. Intrycket som ges är att alla satanister skändar kyrkor och håller på med märkliga blodsritualer. Det nämns exempelvis inte över huvud taget att en

av de största satanistiska organisationerna, Church of Satan, starkt tar avstånd från kriminalitet. Det finns naturligtvis en försvinnande liten möjlighet att en elev som läser ovanstående läromedel om satanism skulle få en större förståelse för den satanistiske religionsutövaren.

Fokusering på avhoppare, destruktiva sekter och hjärntvätt

För att fortsätta på samma tema, nämligen generaliseringar, ska vi nu gå över till att syna skildringen av den mest stigmatiserade och andrafierade religiösa organisationsformen och människan i de gymnasiala läromedlen. Det handlar om sekten och sektmedlemmen. Sju av de åtta läromedel jag undersökte fokuserade starkt på debatten om sekter och vad dessa tänks kunna göra med en sökande människa. Det mest problematiska med läromedlen här är att källurvalet har en stark slagsida. Utan tvekan får antikultmotståndare såsom kristna präster och antikultgrupper som till exempel FRI (Föreningen Rättskydd Individen) mest utrymme. I den mån en nyreligiös människa får komma till tals är det som före detta sektmedlem med fasansfulla historier att berätta om sin tid i sekten.

Ytterligare ett problem är generaliseringen av ett stort antal mycket olika religiösa rörelser under den mycket märkliga etiketten ”destruktiva rörelser”. Björlin (2003:169-171) presenterar till exempel en lista på gemensamma drag som han menar stämmer in på vissa nyreligiösa rörelser. Där räknar han bland annat upp höga krav på medlemmar, en genomtänkt värvningsteknik och stark social kontroll och efter det har han ett fylligt avsnitt om FRI:s kritik av nyandliga rörelser. Ett ofta använt begrepp som hjärntvätt – eller *mind control* som det ibland kallas – problematiseras över huvud taget inte i läromedlen. Därmed försvinner också alla möjligheter till fruktbara reflektioner kring religiös manipulation. Människosynen framstår som starkt förenklad. Rothstein (1997:217) beskriver detta:

Redan själva orden visar att en mekanisk människouppfattning ligger till grund för denna föreställning; människan framstår som ett oskrivet blad, som genom rätt sorts manipulation kan präglas i önskad riktning.

Kursplanens målsättningar att eleven bör ha möjlighet att förstå människans komplexitet kan inte heller här uppnås. Snarare präglas konstruktionen återigen av andrafiering. Den nyandliga människan åtskiljs från den "normala" religionsutövaren som söker sig till "vanlig" religion och blir omyndigförklarad i sin religionsutövning.

Just det nyandliga "sektoffret" framträder kontinuerligt i läromedlen. Elm & Thulin (2001:157) låter till exempel Kristina tala om sin tid i en sekt: "Mina kamrater och ledare sade att det var djävulen som försökte få grepp om mig. [...] Men jag upplevde att ledarna på något sätt hade mig i sin makt." Det finns flera andra berättelser som liknar denna i de andra läromedlen. Däremot saknas berättelser från personer som är aktiva i rörelserna helt i mitt material. Detta är märkligt eftersom det refereras till allt från media och antisektrörelser till religionsforskare. Varför tilldelas inifrånperspektivet och den vanliga religionsutövaren så liten betydelse? Mest intressant i sammanhanget hade förstås varit om läromedlen synliggjorde flera redogörelser från olika människor med olika syn på sin religiositet. För att ta ett jämförande exempel, så skulle säkert många reagera starkt på om kristendomen eller islam endast framställdes genom intervjuer där människor som lämnat trosinriktningarna talar om hur hemskt det var att tillhöra dem och om hur hemska ledarna var.

Sektledaren

En annan nyandlig aktör som det skrivs mycket om i läromedlen är den så kallade sektledaren. Denne fräntas alla mänskliga drag och beskrivs kort och gott som ett monster. Alm (2002:124) skriver: "Rörelsens lära presenteras i många fall som ofelbar, och ledaren har en total auktoritet." Ring (2001:288) beskriver i liknande termer:

”Ledaren påstår sig ha direkt kontakt med Gud och kräver fullständig underkastelse”, ”Sektens ledare skapar skuld känslor hos medlemmarna när målen inte nås” samt ”Kritik av ledaren och läran är förbjuden”. Naturligtvis kan det finnas otäcka maktutövare i religionens värld, men att på detta oreflekterade sätt sätta samman många olika nyreligiösa ledare och mellan raderna klassa alla som psykopater är väl enkelspårigt. Däremot kan det absolut vara nyttigt att ställa sig olika frågor om hur regelverk och social kontroll fungerar inom vissa religiösa grupper. Men återigen, i så fall ska inte nyandligheten skiljas ut som om den stod utanför annan religion. Nedanstående citat kanske kan fungera som en tankeställare:

Two and a half millennia ago, a young man abandoned his wife and young son, found the path to enlightenment, and became the focus of a new religion that has around 300 million followers today. Two millennia ago, a young artisan told his disciplines they had to be prepared to sever all ties with their families if they wanted to follow him; he became the focus of considerable vilification by the elders of the local religion and was, by popular demand, put to death by the powers that were ruling his country at the time. The religion he founded has approaching one and a half billion followers today. Roughly half a millennium later, another new religion was asking its followers to submit and surrender to God, to the faith and to the practice revealed by a young man who had visions and heard voices whereby God told him to preach against the prevailing religious practices. He successfully raised armies that destroyed the idols of a holy city to which hundreds of thousands of the billion or so followers of the Prophet now make an annual pilgrimage. (Barker 1998:10)

Slutord

Många av dagens läromedel för gymnasieskolan är mycket heltäckande och välskrivna. Ser vi några årtionden tillbaka så är det stor skillnad på den pedagogiska litteraturen då jämfört med idag.

Den här artikeln har dock handlat om läromedel i religionskunskap för gymnasiet och det avgränsade området nyandlighet. Min främsta slutsats är att kapitlen om nyreligiositet inte håller måttet. Sammantaget framträder en mycket vinklad bild av nyandlighet och nyreligiösa

människor i kurslitteraturen. När fördomar och mediekonstruktioner tar större plats än religionsvetenskapligt baserad kunskap blir läromedlet obrukligt. Detta eftersom skolan har en skyldighet att följa styrdokumentet. I Lpf94 (läroplanen för de frivilliga skolformerna) står bland annat att arbetsmiljön i skolan ska utformas så att eleverna får tillgång till läromedel av god kvalitet.¹¹ Ett grundkriterium måste vara att fördomar och förenklade kunskapskonstruktioner inte passar i bra läromedel. En annan formulering ur läroplanen påminner om det ansvar som alla i skolans värld har vad gäller att värna om och föra fram mångkulturella värden:

Skolan skall vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att de framförs. Den skall framhålla betydelsen av personliga ställningstaganden och ge möjligheter till sådana. Undervisningen skall vara saklig och allsidig. Då värderingar redovisas, skall det alltid klart framgå vem det är som står för dem. Alla som verkar i skolan skall dock alltid hävda de grundläggande värden som anges i skollagen och i denna läroplan och klart ta avstånd från det som strider mot dem.¹²

Det är viktigt att vara medveten om att varje läromedel är en kunskapskonstruktion. Därför blir det desto viktigare att den konstruktion som ändå med nödvändighet förmedlas i läromedel är mångfacetterad, reflekterad och uppmuntrande till problematisering.

Hur detta ska åstadkommas i läromedlen kan naturligtvis diskuteras. Men det förefaller som att läromedelsförfattarna i första hand behöver mycket mer kunskap om de områden de beskriver, och att inflytandet från universiteten och aktuell forskning behöver bli större. Kanske bör något slags granskning av läromedlen återinföras. Som det är nu synes de flesta gymnasieungdomar få undermålig undervisning om nyandlighet – åtminstone utifrån läromedlen. Som Peter Åkerbäck (2009) uttrycker det verkar gymnasiet producera indi-

¹¹ Se *Läroplan för de frivilliga skolformerna Lpf94*. www.skolverket.se.

¹² *Ibid.*

vider med stora fördomar om vissa religiösa minoritetsgrupper, och det är verkligen en viktig fråga om det är så vi ska ha det.

Litteraturförteckning

Internetreferenser

Hellström, Annie, "Sekten skulle ta mitt barn", *Expressen*, 27 maj 2008. Hämtat från <http://www.expressen.se/nyheter/1.1176084/sekten-skulle-ta-mina-barn>.

Kursplan och ämnesbeskrivning för religionskunskap A för gymnasiet. Hämtat från <http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0708&infotyp=8&skolform=21&id=RE&extrald=>.

Läroplan för de frivilliga skolformerna Lpf94. Hämtat från www.skolverket.se.

Östberg, Dan, "Veronica var fast i sektens klor", *Aftonbladet*, 13 augusti 2008. Hämtat från <http://www.aftonbladet.se/wendela/article3090855.ab>.

Opublicerat material

Marcusson, Helena (2007) "Den nyandlige 'Andre'. En studie kring hur gymnasiala läromedel i religion framställer nyandlighet i relation till andrafiering", examensuppsats inom Lärarprogrammet, Religionsvetenskapliga institutionen, Göteborgs Universitet.

Tell, Marcus (2006) "'... här ser jag lyckoguden med feta kinder och istermage' – Förekomsten av 'Den Andre' i svenska läromedel i religionskunskap samt i missionärsskildringar från 1900-talets japanmission", examensuppsats inom lärarprogrammet, Religionsvetenskap och lärande, Malmö Högskola.

Publicerat material

Alm, Göran, *Religionskunskap för gymnasiet kurs A*, Stockholm: Bokförlaget Natur och kultur 2002.

Barker, Eileen, "New Religions and New Religiosity", Eileen Barker & Margit Warburg (red.) *New Religions and new religiosity*, Århus: Aarhus University Press 1998, s.10-27.

Bergström, Per, Bengt Tollstadius & Ingemar Öberg (red.), *Mittpunkt religionskunskap 1*, Lund: Studentlitteratur 2006.

Björlin, Ola, *Människan och tron*, Stockholm: Bonnier utbildning 2003.

de los Reyes, Paulina & Masoud Kamali (red.), *Bortom Vi och Dom. Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*, SOU 2005:41.

- Elm, Sten & Birgitta Thulin, *Religion A & B 2000*, Malmö: Interskol 2001.
- Eriksson, Leif & Malin Mattsson, *Söka svar*, Stockholm: Almqvist & Wiksell 2004.
- Frisk, Liselotte, *Nyreligiositet i Sverige. Ett religionsvetenskapligt perspektiv*, Nora: Bokförlaget Nya Doxa 1998.
- Giannini, Annika, Carl E. Olivestam & Håkan Thorsén, *Religionskunskap A. Om livsfrågor, religion och etik*, Lund: Studentlitteratur 2001.
- Hellsten, Jan-Olof, "Klart underkända – en kritisk läsning av läroböcker i religionskunskap", *Signum*, 2009: 1, s. 28-36.
- Härenstam, Kjell, *Skolboks-islam: analys av bilden av islam i läroböcker i religionskunskap*, Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis 1993.
- Kamali, Masoud, "Skolböcker och kognitiv andrafiering", Masoud Kamali & Lena Sawyer (red.), *Utbildningens dilemma. Demokratiska ideal och andrafierande praxis*, SOU 2006:40, s. 47-101.
- Kamali, Masoud & Lena Sawyer, "Inledning", Masoud Kamali & Lena Sawyer (red.), *Utbildningens dilemma. Demokratiska ideal och andrafierande praxis*, SOU 2006:40, s. 9-46.
- Ring, Börje, *Religion och sänt*, Stockholm: Almqvist & Wiksell 2000.
- Ring, Börje, *Religion och sammanhang*, Stockholm: Almqvist & Wiksell 2001.
- Rothstein, Mikael, *Gud är blå. De nya religiösa rörelserna*, Nora: Bokförlaget Nya Doxa 1997.
- Åkerbäck, Peter, "Att sekter är farliga, det vet väl alla?", *Religion och livsfrågor*, 2009:2, s. 10-12.

Helena Marcusson är gymnasielärare och har läst religionsvetenskap vid Göteborgs universitet.